

محمدی، مرتضی، ۱۳۴۷-
انعقاد قراردادهای الکترونیکی: مطالعه تطبیقی در فقه اسلامی، حقوق ایران و کنوانسیون
۲۰۰۵ ژنو/نگارش مرتضی محمدی- قم: دانشگاه مفید، ۱۳۹۳.
ص: ۳۲۴
بها: ۱۴۵۰۰۰ ریال

ISBN: 978-964-8092-52-3

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا (فهرست‌نویسی پیش از انتشار)

کتابنامه: ص | ۳۰۵ - ۳۱۸.

نمایه: ص | ۳۱۹ - ۳۲۴.

چاپ اول.

۱. بازرگانی الکترونیکی - مطالعات تطبیقی. ۲. بازرگانی الکترونیکی - جنبه‌های حقوقی.
  ۳. قراردادهای الکترونیکی - مطالعات تطبیقی. ۴. قراردادهای الکترونیکی (فقه).
  ۵. قراردادهای الکترونیکی - جنبه‌های حقوقی.
- الف. دانشگاه مفید. ب. عنوان

کنگره:

K ۳۸۴۲/م۳ الف ۸ ۱۳۹۳

۰۰۴/۶۷۸

ن-۲۸۰۸-۹۲

دیویی:

کتابخانه ملی ایران:

انعقاد قراردادهای الکترونیکی

مطالعه تطبیقی در فقه اسلامی، حقوق ایران و کنوانسیون ۲۰۰۵ ژنو

دکتر مرتضی حسینی

عضو هیأت علمی دانشگاه تبریز

دکتر مرتضی محمدی

انعقاد قراردادهای الکترونیکی

مطالعه تطبیقی در فقه اسلامی، حقوق ایران و کنوانسیون ۲۰۰۵ ژنو

- ناشر: انتشارات دانشگاه مفید ● ویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار ● طراح جلد: حسین خزایی ● صفحه‌آرا: مهدی پاشازاده
- تاریخ نشر: پاییز ۱۳۹۳ ● نوبت چاپ: اول ● چاپ: کلوردی ● شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۹۲-۵۲-۳ / قیمت: ۱۴۵۰۰۰ ریال

قم - انتهای بلوار شهید صدوقی - دانشگاه مفید

تلفن: ۳۳۱۳۰۲۲۶ / تلفکس: ۳۳۹۰۵۲۸۸ / نمابر: ۳۳۹۳۵۱۷۷ / صندوق پستی: ۳۶۱۱ ۳۷۱۸۵

entesharat@mofidu.ac.ir

تهران - خیابان حافظ جنوبی - خیابان کامران صالح - کوچه حسن شاطری - پلاک ۶ - دفتر دانشگاه مفید

تلفن: ۰۲۱۶۶۷۱۰۷۳۵ / نمابر: ۰۲۱۶۶۷۱۰۷۳۴

نماینده‌گی یخش: تهران - بزرگراه آفریقا - بین بلوار گلشهر و ناهید - خیابان کلفام - پلاک ۱ - شرکت بازرگانی کتاب گستر / تلفن: ۰۲۱۲۲۰۵۰۳۲۶

فهرست مطالب

.....	مقدمه ناشر	۱۷
.....	مقدمه	۱۹

فصل اول

مفاهیم، تاریخچه، خصوصیت‌ها

و روش‌های انعقاد قراردادهای الکترونیکی / ۲۳

.....	مبحث اول / مفاهیم، تاریخچه، خصوصیت‌ها و انواع قرارداد الکترونیکی	۲۵
.....	گفتار اول: مفاهیم قراردادهای الکترونیکی	۲۵
.....	الف) تعریف قرارداد الکترونیکی	۲۶
.....	ب) تاریخچه قراردادهای الکترونیکی	۲۹
.....	۱. خاستگاه اولیه اینترنت	۲۹
.....	۲. جریان ورود اینترنت به تجارت	۳۰
.....	۳. سیر تحول قانون‌گذاری در سازمان‌های بین‌المللی	۳۲
.....	۴. سیر قانون‌گذاری تجارت الکترونیک در حقوق ایران	۳۴
.....	گفتار دوم: خصوصیات قراردادهای الکترونیکی	۳۸

- الف) قرارداد از راه دور ۳۹
- ب) حذف اسناد کاغذی ۴۰
- ج) جنبه تجاری داشتن قراردادهای الکترونیکی ۴۰
- د) بین‌المللی بودن قرارداد الکترونیکی ۴۱
- ه) ابزار اثباتی نوین در قراردادهای الکترونیکی ۴۱
- و) اجرای الکترونیکی قرارداد ۴۲
- ز) پرداخت‌های الکترونیکی ۴۲
- ح) وجود حق فسخ ویژه ۴۳
- ط) انعقاد قرارداد به نحو خودکار ۴۳
- گفتار سوم: انواع قراردادهای الکترونیکی ۴۴**
- الف) قرارداد رایانه‌ای و قرارداد توسط رایانه ۴۴
- ب) تفکیک قراردادهای اینترنتی به اعتبار تحویل موضوع قرارداد ۴۴
۱. قرارداد ارتباطات اینترنتی ۴۵
۲. قراردادهای خدمات اینترنتی ۴۵
۳. قرارداد دسترسی ۴۵
- ج) تفکیک قراردادها به اعتبار طرفین قرارداد ۴۵
۱. قرارداد بین تجار (B to B) ۴۵
۲. قرارداد بین تاجر و مصرف‌کننده (B to C) ۴۶
۳. قرارداد بین مصرف‌کنندگان (C to C) ۴۶
۴. قرارداد بین دولت و بنگاه‌های تجاری (G to B) ۴۷
۵. قرارداد بین دولت و مصرف‌کننده (G to C) ۴۷
۶. قرارداد بین دولت‌ها (G to G) ۴۷
- ج) تفکیک قرارداد به اعتبار نوع خدمات اینترنتی ۴۷
۱. قرارداد تدوین وب سایت ۴۸
۲. قرارداد دروازه ۴۸
۳. قرارداد بازیابی ۴۹
۴. قرارداد نام‌های دامنه ۴۹
۵. قرارداد صدور گواهی ۴۹
- ه) تقسیم قراردادهای الکترونیکی به اعتبار شکل و شیوه قراردادی ۵۰

مبحث دوم / روش‌های انعقاد قراردادهای الکترونیکی.....	۵۱
گفتار اول: قراردادهای «مبادله اطلاعات الکترونیکی».....	۵۱
الف) تاریخ پیدایش مبادلات اطلاعات الکترونیکی.....	۵۱
ب) مفهوم و ماهیت قرارداد مبادلات اطلاعات الکترونیکی.....	۵۳
گفتار دوم: قراردادهای اینترنتی (Website).....	۵۵
الف) قراردادهای کلیک رب (Click- Wrap).....	۵۷
۱. مفهوم قرارداد کلیک رب.....	۵۷
۲. اعتبار قرارداد کلیک رب.....	۵۸
ب) قرارداد (Browse-wrap).....	۵۹
۱. مفهوم قرارداد بروس رب.....	۵۹
۲. اعتبار قراردادهای بروس رب.....	۶۰
ج) قرارداد (Shrink-wrap).....	۶۴
۱. مفهوم قرارداد شرینگ رب.....	۶۴
۲. اعتبار قراردادهای شرینگ رب.....	۶۵
گفتار سوم: قرارداد ایمیلی (E-mail).....	۶۶
۱. مفهوم قراردادهای ایمیلی.....	۶۶
۲. اعتبار قراردادهای ایمیلی.....	۶۷
گفتار چهارم: تشکیل قراردادها از طریق نمایندگی سامانه هوشمند.....	۶۸
الف) مفهوم و بیان دقیق مسئله.....	۶۸
ب) اشکال مختلف تشکیل قرارداد توسط سامانه الکترونیکی.....	۷۰
۱. سامانه الکترونیکی به عنوان ابزار صرف.....	۷۱
۲. سامانه الکترونیکی یک برنامه از پیش طراحی شده.....	۷۱
۳. سیستم خودمختار سامانه الکترونیکی.....	۷۱
ج) شناسایی نمایندگی هوشمند در اسناد بین‌المللی.....	۷۲
د) ماهیت نمایندگی هوشمند.....	۷۴
۱. اعتبار شخصیت حقوقی برای سامانه هوشمند.....	۷۵
۲. سامانه هوشمند همانند سایر وسایل ارتباطی.....	۷۹
۳. سامانه هوشمند به عنوان وکیل کاربر.....	۷۹

- ۱-۳. عدم ضرورت اهلیت کامل قراردادی به وکیل..... ۸۱
- ۲-۳. اعمال تئوری رضایت نسبت به نماینده الکترونیکی..... ۸۲
- ۳-۳. قرارداد به معنای توافق در همان موضوع..... ۸۳
- ۴-۳. سیستم الکترونیکی به عنوان ادامه کار انسانی و یا عملکرد مشترک..... ۸۳
- ه) صلاحیت اعطای شخصیت حقوقی به سامانه رایانه‌ای..... ۸۵
۱. استحقاق معنوی..... ۸۵
۲. اهلیت اجتماعی..... ۸۶
۳. تکنیک حقوقی..... ۸۶
- و) نمایندگی هوشمند از منظر فقه و حقوق ایران..... ۸۷
۱. اعتبار شخص حقوقی برای سامانه هوشمند..... ۸۷
۲. امکان انعقاد معامله توسط خود سامانه هوشمند..... ۹۲
- ۱-۲. اهلیت عام اشخاص حقوقی..... ۹۳
- ۲-۲. عدم ضرورت استفاده از شخص حقیقی در اجرای حق توسط سامانه رایانه‌ای..... ۹۴
- ۳-۲. رسیدن به اهل مندری مستقل در اعطای اهلیت تصرف..... ۹۴
- مبحث سوم / انتساب «داده پیام» را اعتبار قانونی آن..... ۹۹**
- گفتار اول: انتساب داده پیام الکترونیکی..... ۹۹**
- الف) داده پیام‌های الکترونیکی صادره از اصل ساز..... ۱۰۰
۱. دامنه موضوعات قابل طرح در قراردادهای اینترنتی..... ۱۰۰
- ۱-۱. اثبات هویت ارسال کننده داده پیام..... ۱۰۱
- ۲-۱. سرقت هویت..... ۱۰۱
- ۳-۱. هویت حرفه‌ای طرف قرارداد..... ۱۰۱
۲. موارد انتساب داده پیام به اصل ساز..... ۱۰۲
- ۱-۲. ارسال داده پیام توسط خود اصل ساز..... ۱۰۳
- ۲-۲. ارسال داده پیام توسط نماینده اصل ساز..... ۱۰۴
- ۳-۲. ارسال داده پیام توسط سیستم خودکار و یا خودمختار..... ۱۰۵
۳. فروض انتساب داده پیام به اصل ساز توسط مخاطب..... ۱۰۷
- ۱-۳. وجود روش قبلی یا توافق شده..... ۱۰۷
- ۲-۳. دسترسی به شیوه مورد استفاده اصل ساز..... ۱۰۹
- ب) داده پیام‌های الکترونیکی صادره توسط غیر اصل ساز..... ۱۱۰
۱. از دیدگاه قانون نمونه..... ۱۱۰
۲. از منظر حقوق ایران..... ۱۱۲

۱۱۳	۱-۲. اشتباه در صدور داده‌پیام
۱۱۴	۲-۲. عدم صدور داده‌پیام از اصل‌ساز
۱۱۵	گفتار دوم: اسناد (اعتبار) داده‌پیام‌های الکترونیکی و تصدیق آن
۱۱۵	الف) معادل‌سازی داده‌پیام‌های الکترونیکی با اسناد سنتی
۱۱۷	۱. عدم تقید قرارداد به شکل خاص
۱۱۸	۲. مفهوم الزام قانونی
۱۱۹	۳. نوشته
۱۲۳	۴. استثنای بر اصل برابری عملکردی به عنوان نوشته
۱۲۴	۵. امضا
۱۲۵	۶. اصل
۱۲۶	۱-۶. تعریف و ضرورت وجود اصل
۱۲۸	۲-۶. شرایط اعتبار اصل در داده‌های الکترونیکی
۱۳۲	۳-۶. شرط اضافی در قانون تجارت الکترونیک ایران
۱۳۳	ب) تأیید داده‌پیام و ارزش اثباتی آن
۱۳۴	۱. امضای الکترونیکی
۱۳۴	۱-۱. تعریف امضای الکترونیکی
۱۳۸	۲-۱. انواع امضای الکترونیکی
۱۴۲	۲. ارزش اثباتی امضای الکترونیکی
۱۴۲	۱-۲. اصل اعتبار امضاهای الکترونیکی
۱۴۳	۲-۲. ارزش اثباتی امضای الکترونیکی عادی و مطمئن
۱۵۰	۳. مراجع صدور گواهی الکترونیکی
۱۵۰	۱-۳. مراجع صدور گواهی الکترونیکی در حقوق تطبیقی
۱۵۲	۲-۳. مراجع صدور گواهی الکترونیکی در حقوق ایران
۱۵۶	ج) اشتباه در قراردادهای الکترونیکی
۱۵۷	۱. اشتباه در بیان و انتقال اراده
۱۵۹	۲. اشتباه در داده‌پیام‌های الکترونیکی
۱۶۱	۱-۲. اشتباه از منظر کنوانسیون ۲۰۰۵ ژنو
۱۶۴	۲-۲. مفهوم و اثبات «اشتباه در ورود اطلاعات»
۱۶۵	۳-۲. حق تصحیح و استرداد
۱۶۶	۴-۲. پیامد استرداد اشتباه
۱۶۷	۵-۲. شرایط لازم برای استرداد اشتباه

فصل دوم

ارکان، زمان و مکان قراردادهای الکترونیکی / ۱۷۱

- مبحث اول / ارکان انعقاد قراردادهای الکترونیکی ۱۷۳
- گفتار اول: جواز قرارداد بین غائبین ۱۷۴
- گفتار دوم: اصل رضایی بودن قرارداد و تأثیر آن بر انعقاد قرارداد الکترونیکی ۱۷۶
- الف) تراضی طرفین، عنصر سازنده در تشکیل قرارداد ۱۷۶
- ب) جواز بیان اراده به وسیله سامانه الکترونیکی ۱۷۷
- ج) اهلیت در قرارداد الکترونیکی ۱۷۹
- گفتار سوم: ایجاب و قبول ۱۸۱
- الف) ماهیت ایجاب و قبول ۱۸۱
- ب) ایجاب الکترونیکی ۱۸۵
۱. دعوت به ایجاب ۱۸۵
- ۱-۱. فلسفه تدوین دعوت به معامله ۱۸۶
- ۲-۱. دعوت به ایجاب بر حقیقه تطبیقی ۱۸۸
- ۳-۱. دعوت به ایجاب در اسناد بین‌المللی ۱۹۰
- ۴-۱. دعوت به ایجاب در حقوق ایران ۱۹۲
- ۵-۱. استثنائات دعوت به ایجاب ۱۹۳
۲. استرداد ایجاب ۲۰۴
۳. انقضای ایجاب ۲۰۸
- ۱-۳. انقضای ایجاب در فقه ۲۰۸
- ۲-۳. پایان ایجاب در قراردادهای الکترونیکی ۲۱۰
- ج) قبول الکترونیکی ۲۱۲
۱. مفهوم قبول ۲۱۳
۲. اهمیت ویژه قبول در معاملات الکترونیکی ۲۱۳
۳. شیوه قبول ۲۱۴
۴. استرداد یا عدول از قبول ۲۱۶
- ۱-۴. استرداد قبول قبل از انعقاد قرارداد ۲۱۶
- ۲-۴. انصراف از قبول بعد از انعقاد قرارداد ۲۱۸
- د) تعارض در فرم‌های قرارداد ۲۲۱
۱. امکان انعقاد قرارداد با وجود تعارض در فرم‌ها ۲۲۴

۲۲۴	۱-۱. نظریه‌های موجود در حقوق اروپایی
۲۳۱	۲-۱. تعارض در فرم‌ها از منظر فقه و حقوق ایران
۲۳۷	۲. معیار تشخیص شروط اساسی از غیر آن
۲۳۸	۳. شروط قابل اعمال
	۴. خلاصه راه حل‌ها بر اساس مقررات متحدالشکل آمریکا، کنوانسیون وین و مؤسسه حقوق رم
۲۴۲	۱-۴. تبادل فرم‌ها با شروطی که به طور اساسی ایجاب را تغییر نمی‌دهند
۲۴۳	۲-۴. تبادل فرم‌ها با شروطی که به طور اساسی ایجاب را تغییر می‌دهند
۲۴۳	۳-۴. تبادل فرم‌ها با شروطی مغایر همراه با اجرای قرارداد پس از آن
۲۴۴	۴-۴. شرط موجود در ایجاب و مقفود در قبول به همراه اجرای قرارداد
۲۴۴	۵-۴. شرط مقفود در ایجاب و موجود در قبول همراه با اجرای قرارداد
۲۴۵	۶-۴. شرط اضافی در قبول به صورت مشروط
۲۴۵	۷-۴. ایجاب با شرط دفاعی و قبولی با شرط داوری
۲۴۷	مبحث دوم / زمان و مکان قراردادهای الکترونیکی
۲۴۷	گفتار اول: طرح مسأله
۲۴۷	عقد از راه دور
۲۴۸	ریشه اختلاف‌ها
۲۴۹	قراردادهای فوری و غیر فوری
۲۵۱	وضع مقررات آنستیرال درباره زمان و مکان قرارداد
۲۵۱	گفتار دوم: زمان انعقاد قراردادهای الکترونیکی
۲۵۲	الف) نظریه‌های مطرح در معاملات از راه دور
۲۵۲	۱. نظریه اعلان قبول
۲۵۵	۲. نظریه ارسال قبول
۲۵۸	۳. نظریه وصول قبول
۲۶۲	۴. نظریه اعلام قبول
۲۶۳	ب) زمان انعقاد قرارداد از دیدگاه اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای
۲۶۴	۱. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا
۲۶۵	۲. اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی
۲۶۶	۳. کنوانسیون ۲۰۰۵ ژنو
۲۶۶	۱-۳. زمان ارسال داده‌پیام
۲۶۸	۲-۳. زمان دریافت داده‌پیام

۲۲۴	۱-۱. نظریه‌های موجود در حقوق اروپایی
۲۳۱	۲-۱. تعارض در فرم‌ها از منظر فقه و حقوق ایران
۲۳۷	۲. معیار تشخیص شروط اساسی از غیر آن
۲۳۸	۳. شروط قابل اعمال
	۴. خلاصه راه حل‌ها بر اساس مقررات متحدالشکل آمریکا، کنوانسیون وین و مؤسسه حقوق رم
۲۴۲	۱-۴. تبادل فرم‌ها با شروطی که به طور اساسی ایجاب را تغییر نمی‌دهند
۲۴۳	۲-۴. تبادل فرم‌ها با شروطی که به طور اساسی ایجاب را تغییر می‌دهند
۲۴۳	۳-۴. تبادل فرم‌ها با شروطی مغایر همراه با اجرای قرارداد پس از آن
۲۴۴	۴-۴. شرط موجود در ایجاب و مقفود در قبول به همراه اجرای قرارداد
۲۴۴	۵-۴. شرط مقفود در ایجاب و موجود در قبول همراه با اجرای قرارداد
۲۴۵	۶-۴. شرط اضافی در قبول به صورت مشروط
۲۴۵	۷-۴. ایجاب با شرط دفاعی و قبولی با شرط داوری
۲۴۷	مبحث دوم / زمان و مکان قراردادهای الکترونیکی
۲۴۷	گفتار اول: طرح مسئله
۲۴۷	عقد از راه دور
۲۴۸	ریشه اختلاف‌ها
۲۴۹	قراردادهای فوری و غیر فوری
۲۵۱	وضع مقررات آن‌سترال درباره زمان و مکان قرارداد
۲۵۱	گفتار دوم: زمان انعقاد قراردادهای الکترونیکی
۲۵۲	الف) نظریه‌های مطرح در معاملات از راه دور
۲۵۲	۱. نظریه اعلان قبول
۲۵۵	۲. نظریه ارسال قبول
۲۵۸	۳. نظریه وصول قبول
۲۶۲	۴. نظریه اعلام قبول
۲۶۳	ب) زمان انعقاد قرارداد از دیدگاه اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای
۲۶۴	۱. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا
۲۶۵	۲. اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی
۲۶۶	۳. کنوانسیون ۲۰۰۵ ژنو
۲۶۶	۱-۳. زمان ارسال داده‌پیام
۲۶۸	۲-۳. زمان دریافت داده‌پیام

.....	ج) زمان انعقاد قراردادهای الکترونیکی در حقوق تطبیقی	۲۷۳
.....	د) زمان انعقاد قرارداد و ارسال و دریافت داده‌پیام در حقوق ایران	۲۷۴
.....	زمان انعقاد قرارداد در حقوق ایران	۲۷۴
.....	زمان ارسال و دریافت داده‌پیام الکترونیکی در قانون تجارت الکترونیک ایران	۲۷۶
.....	گفتار سوم: مکان انعقاد قراردادهای الکترونیکی	۲۷۸
.....	الف) وضعیت استقرار سیستم‌های پشتیبان	۲۸۰
.....	ب) نقش نشانی الکترونیکی مورد استفاده در تعیین محل تجاری یا قرارداد	۲۸۱
.....	ج) وضعیت سیستم‌های اطلاعاتی طرفین	۲۸۲
.....	د) تعیین محل تجاری به عنوان محل ارسال و دریافت داده‌پیام	۲۸۵
.....	ه) بگونگی تعیین محل تجاری (کسب و کار)	۲۸۶
.....	۱. قاعده بین محل تجاری	۲۸۷
.....	۲. اختیار طرفین در تعیین محل تجاری	۲۸۹
.....	۳. تعدد محل کسب و کار	۲۹۱
.....	۴. فقدان محل کسب و کار	۲۹۴
.....	و) قانون حاکم در قراردادهای الکترونیکی	۲۹۵
.....	۱. ایجاد قاعده‌ای بین‌المللی برای قراردادهای تجاری بین‌المللی	۲۹۶
.....	۱-۱. وضع قانون متحدالشکل به وسیله تمام کشورهای	۲۹۶
.....	۱-۲. از طریق معاهدات یا کنوانسیون‌های بین‌المللی	۲۹۷
.....	۲. اختیاری بودن تعیین قانون حاکم به وسیله طرفین	۲۹۷
.....	۳. راه حل‌های اتخاذ شده توسط معاهدات و کنوانسیون‌ها	۲۹۸
.....	نتیجه	۳۰۱
.....	کتابنامه	۳۰۵
.....	نمایه	۳۱۹

مقدمه ناشر

امروزه استفاده از اینترنت و سایر ابزارهای الکترونیکی در امر تجارت بویژه در تجارت بین‌الملل به یک امر غیر قابل گریز تبدیل شده است. سرعت حیرت‌آور و کاهش قابل ملاحظه هزینه‌ها در استفاده از ابزارهای الکترونیکی در امر تجارت - دو عاملی که اساساً از عوامل بنیادی ایجاد شاخه‌ای به نام حقوق تجارت بوده است - انعقاد قراردادهای الکترونیکی را به یک ضرورت تبدیل کرده است. لیکن بدون تدوین صحیح زیرساخت‌های فنی و حقوقی تجارت الکترونیک، تجار و استفاده‌کنندگان این تکنولوژی را با چالش‌های اساسی مواجه خواهد کرد. از این رو، بررسی ویژگی این تکنولوژی و تاثیر آن در ارکان اساسی تشکیل قرارداد، اعتبار قانونی و امکان استناد به آن در محاکم قضایی و میزان سازگاری آن با مقررات بین‌المللی؛ بویژه کنوانسیون‌های مربوطه، از مباحث ضروری ورود به دنیای تجارت در فضای مجازی است که قصد نوشتار پیش رو است. علیرغم انتشار آثاری در حوزه تجارت الکترونیک در ایران، به صورت تالیف و یا ترجمه این موضوع هنوز در ایران نوپا است و قوام ادبیات آن به

انتشار آثار علمی دقیق و دانشگاهی است. در این کتاب سعی شده است برخی از دروس دوره کارشناسی ارشد رشته های مختلف چون حقوق مالکیت فکری (درس حقوق اینترنت و تجارت الکترونیک) و حقوق ثبت (حقوق اسناد الکترونیک) مد نظر قرار گیرد.

انتشارات دانشگاه مفید در راستای رسالتی که در زمینه تقویت و گسترش زیرساخت های پژوهشی در عرصه علوم انسانی با رویکرد اسلامی دارد، اقدام به انتشار این اثر پژوهشی نموده است. انتشارات دانشگاه مفید این اثر گران سنگ را با امید به اعتلای روز افزون این شاخه از علم و رسیدن به جایگاه در خور توجه در رشد و توسعه دانش و معرفت نظری و عملی جامعه اسلامی، به تمامی دوستداران علم و دانش تقدیم می کند و از تلاش نویسنده در سطح دکتر مرتضی محمدی عضو هیات علمی گروه حقوق دانشگاه مفید، اساتید بزرگوار و اساتید جناب آقایان دکتر ستار زرکلام و دکتر محمد حبیبی مجنده که زحمت ارزایی طرح را متقبل شده اند، مدیر سابق مرکز مطالعات حقوق تطبیقی دانشگاه مفید جناب آقای دکتر سید مصطفی میر محمدی و نیز تمام عزیزانی که در مراحل مختلف خلق این اثر مشارکت نموده اند، خاضعانه سپاس گزاری می نماید و پذیرای نظرات اصلاحی یا تکمیلی و هم چنین نقد و بررسی آثار منتشره با رعایت اصول علمی می باشد.

انتشارات دانشگاه مفید